

อัตลักษณ์ของพื้นที่และวัฒนธรรมอาหารในชุมชนท่าข้าม สู่เส้นทางท่องเที่ยว ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

The Identity of Place and Food Culture in Thakham Community Area Achieve to Tourism Route. Thakham Subdistrict, Hatyai District, Songkhla Province

มงคล ชนินทรสงขลา^{1*}

Mongkol Chanintornsongkhla^{1*}

¹ อาจารย์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

¹ Lecturer, Fine Arts and Design, Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

*Corresponding author, E-mail: mc_songkhla@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์ ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมอาหารของท้องถิ่นตำบลท่าข้าม โดยการค้นหาอัตลักษณ์เฉพาะทางกายภาพ ลักษณะทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ชุมชนท่าข้ามที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ประกอบกับการสำรวจรวบรวมข้อมูล ลักษณะเฉพาะของแหล่งวัตถุดิบทางอาหาร กลุ่มกิจกรรมด้านอาหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

นำไปสู่การสังเคราะห์เพื่อกำหนดกลุ่มพื้นที่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ร่วมในด้านภูมิทัศน์และวัฒนธรรมอาหารของชุมชนท่าข้าม ส่งผลให้สามารถกำหนดคุณค่าอันโดดเด่นของพื้นที่วิจัย โดยกระบวนการและลำดับขั้นตอนดังกล่าว เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนท่าข้ามไปสู่การท่องเที่ยวทางอาหาร โดยข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับความเป็นท้องถิ่นในด้าน (1) ปัจจัยด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) ปัจจัยด้านกายภาพชุมชนและการพัฒนา (3) ปัจจัยด้านสังคมและวิถีชีวิต และ (4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการลงทุน เป็นบทสรุปในรูปแบบองค์ของอัตลักษณ์เฉพาะตำบลท่าข้าม ประกอบด้วยข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์คุณค่าโดยแนวทางในการพัฒนา 3 ระดับ คือ (1) ระดับภาพรวมของพื้นที่และการเข้าถึงแหล่ง (2) ระดับกลุ่มพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน และ (3) แนวคิดส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่เคารพในฐานอัตลักษณ์และทรัพยากรสำคัญในท้องถิ่น

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, วัฒนธรรมอาหาร, การท่องเที่ยวเชิงอาหาร, ภูมิทัศน์การท่องเที่ยวทางอาหาร

Abstract

This research aims to understand the relationship between landscape characteristics that reflect spatial identity. Related to the local food and cultural resources of Thakham Subdistrict. By searching for the physical identity and landscape characteristics of the Thakham community area that show the unique characteristics (Identity factors) of the area. Along with surveys, data collection, characteristics of food raw material sources, food activity groups and related persons.

Leading to the synthesis to define the group of areas that have a shared identity in terms of landscape and food culture of the ThaKham community. This results in being able to determine the outstanding value of the research area by using the process and steps mentioned above to make recommendations for developing the ThaKham community towards food tourism. Suggestions that are consistent with locality in terms of (1) natural and environmental factors; (2) physical community and development factors; (3) social and lifestyle factors; and (4) economic and investment factors. It is a holistic summary of the unique identity of ThaKham Subdistrict. It consists of suggestions for guidelines for conservation of values through development approaches at 3 levels: (1) the overall level of the area and access to the source, (2) the level of groups of areas with the same identity, and (3) the concept of promoting gastronomy tourism activities. To promote development that respects local identity and key local resources.

Keywords: Identity, Food Culture, Food Tourism, Gastronomy Tourism Landscape

บทนำ

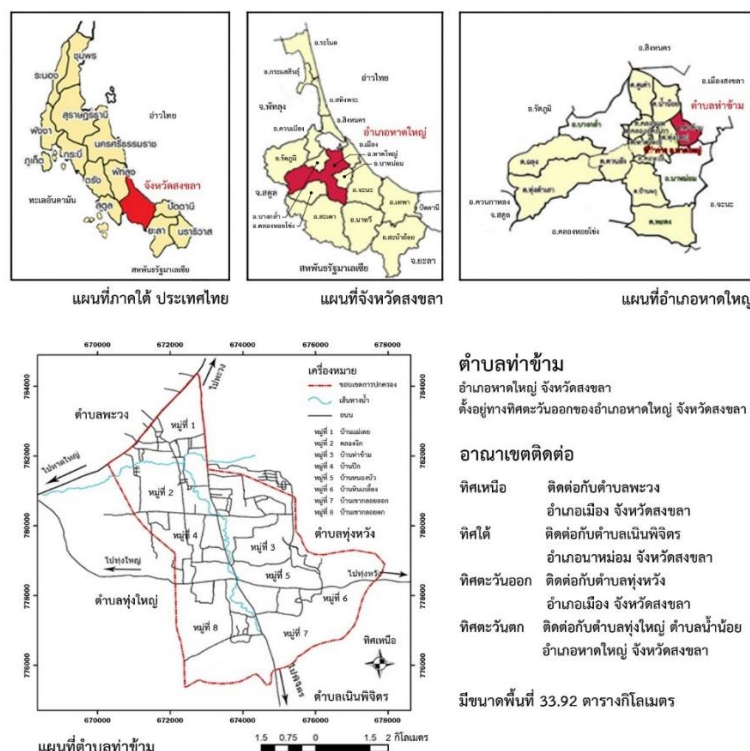
ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมีลักษณะรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายมีการผสมผสานประสบการณ์และกิจกรรมของท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง หนึ่งในพฤติกรรมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ คือ วัฒนธรรมด้านอาหาร เนื่องจากเป็นองค์ประกอบร่วมที่สำคัญในกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงอาหารได้รับความนิยมทั้งในปัจจุบันและมีแนวโน้มการขยายตัวในอนาคต

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหารเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว เพราะสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติสังคมและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ มานำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอาหาร จึงเป็นสิ่งสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความจดจำและสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว (โตมร สุขปรีชา, 2560) ในขณะเดียวกันสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นอันจะนำมาสู่การพัฒนาของประเทศ โดยการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นสู่การยกระดับเป็นสินค้าและบริการการท่องเที่ยวผ่านรากฐานทางวัฒนธรรมและสังคม รวมทั้งเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านวัฒนธรรมอาหารให้กับนักท่องเที่ยว

จากผลการประเมินภาพลักษณ์การท่องเที่ยวด้านอาหารประจำปี 2567 โดยบริษัท เคเนติกส์ คอนซัลติ้ง จำกัด พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติดมประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางที่มีภาพลักษณ์เป็น “แหล่งท่องเที่ยวเชิงอาหารที่โดดเด่น” ในระดับ 53% เพิ่มขึ้นจาก 44% ในปี 2566 ครองอันดับ 2 รองจากประเทศญี่ปุ่น (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ องค์การมหาชน, 2568) แสดงให้เห็นว่าการเดินทางของนักท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจากอาหาร เครื่องดื่มและการให้บริการ ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวกับการรับประทานอาหารและเครื่องดื่ม โดยนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับอาหารเป็นอันดับต้น ๆ นอกเหนือจากที่พัก การซื้อของที่ระลึก การทำกิจกรรมอื่น ๆ นักท่องเที่ยวนิยมใช้เวลาในการทำกิจกรรมทางด้านอาหารขณะเดินทางท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นโอกาสสำคัญในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจท้องถิ่นของวัฒนธรรมอาหารผ่านการท่องเที่ยว

ตำบลท่าข้าม อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีตก่อนหน้านี้ใช้ชื่อเดิม คือ “ท่านางข้าม” ซึ่งมีเรื่องเล่าว่าเมื่อก่อนที่ภูเขาหลง (ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของ หมู่ 5 บ้านหนองบัว ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ของตำบลทุ่งหวัง อำเภอมือง จังหวัดสงขลา) นั้นได้มีถ้ำอยู่แห่งหนึ่งในถ้ำแห่งนั้น ได้มีนางผู้ศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ภายในถ้ำมีข้าวของเครื่องใช้มากมาย เช่น ถ้วย ชาม และช้อน เป็นต้น ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณนั้น เมื่อมีการจัดเลี้ยงงานบุญขึ้นที่บ้านก็จะเดินทางไปปากถ้ำ โดยนำดอกไม้ ธูป เทียน มาบูชา เพื่ออธิษฐานขอยืมเครื่องใช้ต่าง ๆ จากนางผู้ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อพูดจบข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ต้องการจะปรากฏอยู่ตรงหน้าเมื่อมีการจัดงานเสร็จสิ้น ชาวบ้านก็จะนำเครื่องใช้เหล่านั้นไปคืนที่ปากถ้ำ ในเวลาต่อมาชาวบ้านที่ยืมของไปใช้แล้วไม่นำไปส่งคืนหลายครั้ง เช้านางนั้นเกิดความเสียใจโกรธเคืองเลยได้ปิดปากถ้ำและได้เหาะหนีไปอยู่ที่อื่น โดยได้เหาะผ่านไปทางท่าข้าม ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ท่านางข้าม” ต่อมาได้ตัดคำว่านางออกไป เหลือแต่ “ท่าข้าม” ในอดีตตำบลท่าข้ามมีเพียง 5 หมู่บ้านเท่านั้น คือบ้าน แม่เตย บ้านท่าข้าม บ้านหินเกลี้ยง บ้านเขากลอย และบ้านหนองบัว ส่วนบ้านคลองจิก และบ้านปึก (เกาะปลัก) นั้น เพิ่งแยกและตั้งขึ้นใหม่ภายหลัง บ้านเขากลอยเพิ่งแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ เขากลอยออกและเขากลอยตก (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม, 2549)

ตำบลท่าข้าม อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา มีขนาดพื้นที่ 33.92 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา ห่างจากอำเภอบางใหญ่ประมาณ 12.6 กิโลเมตร ตามถนนทางหลวงหมายเลข 2085 (ถนนปูลงกันท์) เชื่อมต่อกับถนนทางหลวงหมายเลข 3031 บริเวณวัดเขากลอย และห่างจากอำเภอมืองสงขลาเป็นระยะทาง 19.6 กิโลเมตร ตามถนนกาญจนวนิช (หาดใหญ่ – สงขลา) เชื่อมต่อกับถนนทางหลวงหมายเลข 3031 บริเวณวัดเนินไศล (ควนหิน)

ภาพที่ 1 แสดงแผนที่ที่ตั้งตำบลท่าข้าม อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา

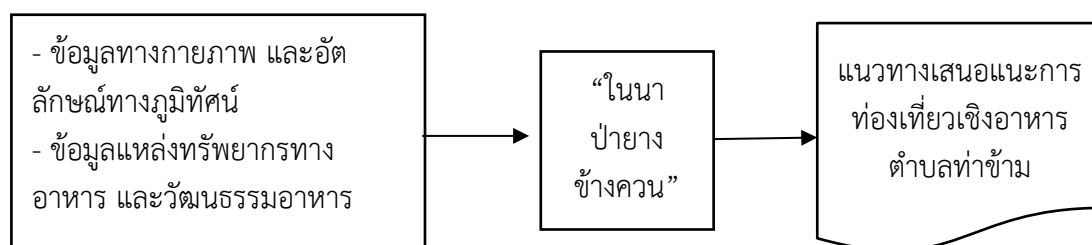
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทำความเข้าใจ อัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ (Landscape Identity) ที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพในบริเวณพื้นที่ชุมชนท่าข้าม
2. เพื่อศึกษาทำความเข้าใจแหล่งผลิตวัตถุดิบอาหาร อาหารท้องถิ่น และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
3. เพื่อจัดประเภทกลุ่มบริเวณพื้นที่ ที่มีความสอดคล้องกันของอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์และกลุ่มวัฒนธรรมทางอาหาร
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนท่าข้ามสู่การท่องเที่ยวทางอาหารและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางอาหาร

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

งานวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแรงจูงใจ และจุดมุ่งหมายในการลิ้มรสชาติทางด้านอาหารและเครื่องดื่ม ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็สามารถเพลิดเพลินไปกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ไปด้วยการท่องเที่ยวเชิงอาหาร จึงเป็นการผสมผสานของอาหารและเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ (เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา, 2561) อัตลักษณ์ของพื้นที่และวัฒนธรรมอาหารในชุมชนท่าข้ามสู่เส้นทางท่องเที่ยว ตำบลท่าข้าม จังหวัดสงขลา เป็นการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหาร โดยศึกษาข้อมูลลักษณะทางกายภาพของตำบลท่าข้าม อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา ภายใต้แนวคิด “ในนาป่ายาง ข้างควน” (มงคล ชินทรสงขลา, 2562)

รวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจวัฒนธรรมอาหารที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชน อันจะนำไปสู่การจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงอาหาร

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ อันประกอบด้วย ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น และด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประเทศไทย สามารถส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2557) โดยใช้วัฒนธรรมทางอาหารท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ของพื้นที่เป็นปัจจัยจูงใจให้เกิดความน่าสนใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาส ตัวแทนสำนักสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน วิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการสถานบริการอาหาร

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาส ตัวแทนสำนักสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน วิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการสถานบริการอาหาร ใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน โดยจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และกลุ่มตัวอย่างในชุมชน เพื่อระดมความคิดและร่วมค้นหาอัตลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนตำบลท่าข้าม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสำรวจ เป็นแบบสำรวจทางกายภาพของตำบลท่าข้ามในปัจจุบัน ประกอบด้วย
 - (ก) การสำรวจและจัดทำแผนที่ตำบลท่าข้าม และบันทึกภาพลักษณะทางภูมิทัศน์
 - (ข) จัดทำแผนที่และการเขียนภาพร่างแสดงขอบเขตทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน
 - (ค) สำรวจและจัดทำแผนผังตำแหน่งชุมชน องค์ประกอบด้านผังชุมชน ประวัติชุมชน
 - (ง) สำรวจและจัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้านทรัพยากรอาหาร
 - (จ) สำรวจด้านการสื่อความหมาย ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวก
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมความพร้อมด้านแผนที่เพื่อใช้ระบุตำแหน่งที่ตั้ง และแนวคำถามหลักที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลด้านชุมชน ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ และทรัพยากรทางอาหารไว้ล่วงหน้า โดยมีประเด็นเพื่อให้รู้ถึงอัตลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของตำบลท่าข้าม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชนและรายการอาหารพื้นบ้าน ประกอบกับการบันทึกภาพการเขียนภาพร่างตามกรอบการสำรวจเมือง
2. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ อัตลักษณ์ สภาพทางกายภาพ และอาหารพื้นบ้าน
3. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อระดมความคิดและจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหารอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท่าข้าม

การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อแยกแยะให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลซึ่งแสดงถึงสภาพทางกายภาพที่มีอัตลักษณ์และแหล่งอาหารพื้นบ้าน โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจทัศนียภาพของพื้นที่ วิเคราะห์ทรัพยากรที่มีคุณค่าและเนื้อหาจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มนำมาอธิบายโดยการเขียนเชิงพรรณนา
2. การสังเคราะห์ข้อมูล นำผลของการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งสองด้าน นำมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มพื้นที่ ก่อให้เกิดแนวความคิดภูมิทัศน์ทางการท่องเที่ยวทางอาหารและแนวทางในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม

ผลการวิจัย

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างลักษณะเฉพาะในเชิงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมอาหารของท้องถิ่นตำบลท่าข้าม เพื่อการกำหนดปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะ (Identity Factors) ซึ่งสามารถแสดงคุณค่าอันโดดเด่นของพื้นที่วิจัย ประกอบด้วยกระบวนการและลำดับขั้นตอนในการทำความเข้าใจดังนี้

1. จำแนกประเภท (Typology Classifying) องค์ประกอบที่มีลักษณะเด่นเฉพาะ
2. จัดกลุ่ม (Cluster) จัดประเภทกลุ่มบริเวณที่มีลักษณะที่ชัดเจนเป็นย่านเดียวกัน
3. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกัน (Relation) ที่มีความเด่นชัดของโครงข่าย (Network)

โดยกระบวนการและลำดับขั้นตอนดังกล่าวจะนำมาซึ่งบทสรุปในรูปแบบองค์รวม (Holistic) ของอัตลักษณ์เฉพาะตำบลท่าข้ามนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์คุณค่า โดยการยกระดับมูลค่าและมาตรการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่เคารพในทรัพยากรของท้องถิ่น

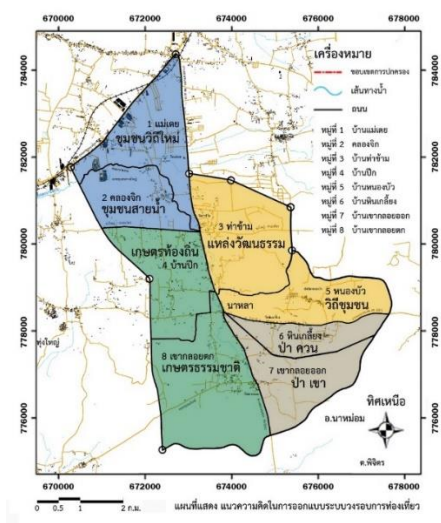
จากผลการศึกษาข้อมูลการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้สามารถจำแนกลักษณะเฉพาะที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ได้ 4 กลุ่มบริเวณ คือ

1. พื้นที่วิถีชีวิตใหม่ชุมชนสายน้ำทางตอนเหนือ บริเวณหมู่ที่ 1 บ้านแม่เตย และหมู่ที่ 2 บ้านคลองจิกเป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาใหม่ ซึ่งเป็นผลมาจากการมีที่ตั้งอยู่ใกล้กับระบบคมนาคมขนส่งหลักของจังหวัดสงขลา (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407) ก่อให้เกิดการขยายตัวในรูปแบบการลงทุนขนาดใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ (คลองนายสาม คลองแม่เตย)

2. พื้นที่แหล่งวัฒนธรรมวิถีชุมชนตั้งอยู่ตอนกลาง บริเวณหมู่ที่ 3 บ้านท่าข้าม หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว เป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม และวัดท่าข้ามสภาพปัจจุบันมีการพัฒนาที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและพาณิชยกรรม

3. พื้นที่แหล่งเกษตรกรรมชาติเกษตรท้องถิ่นทางตะวันตก ตั้งอยู่ในบริเวณ หมู่ที่ 3 บ้านท่าข้าม หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัวเป็นชุมชนชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาข้าว

4. พื้นที่ ควน เขา ป่า บริเวณหมู่ที่ 6 บ้านหินเกลี้ยง และหมู่ที่ 7 บ้านเขากล่อยออกเป็นที่ตั้งของวัดเขากล่อย มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ จุดชมทิวทัศน์โพธิ์หินงาม

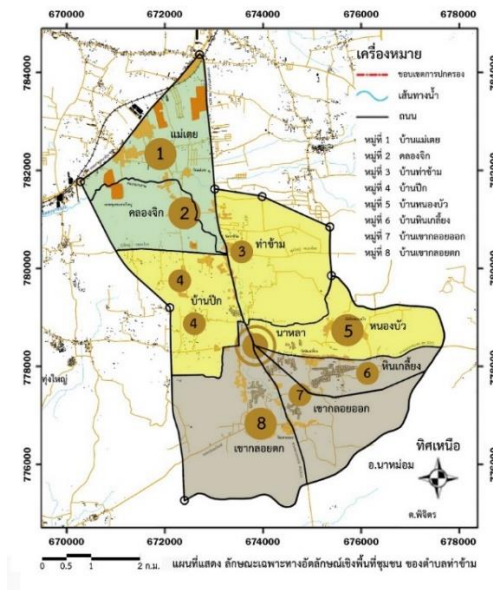

ภาพที่ 3 แสดงแผนที่ลักษณะเฉพาะที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ 4 กลุ่มบริเวณ

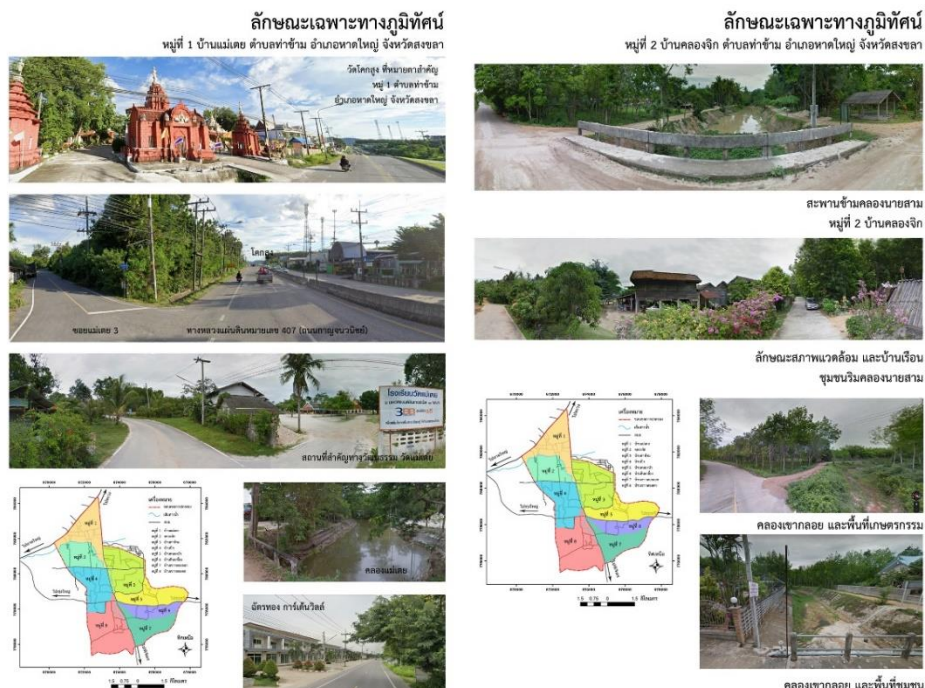
1. การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางกายภาพเชิงอัตลักษณ์ของพื้นที่

1.1 ลักษณะเฉพาะทางอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ จากผลการศึกษาทำให้สามารถจำแนกปัจจัยที่เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย

- (1) องค์ประกอบเด่นเฉพาะ (Significant elements) องค์ประกอบที่มีศักยภาพในปัจจุบัน
- (2) ย่านลักษณะเฉพาะ (Significant cluster Areas) ที่มีความโดดเด่น
- (3) โครงข่ายเฉพาะ (Significant networks) ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

ภาพที่ 4 แสดงแผนที่ลักษณะเฉพาะทางอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ชุมชนของตำบลท่าข้าม

ภาพที่ 5 – 6 แสดงลักษณะทางภูมิทัศน์ชุมชนหมู่ที่ 1 – 8 ตำบลท่าข้าม

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

หมู่ที่ 3 บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

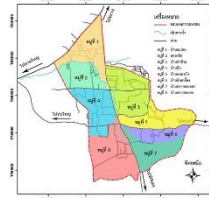
ภูมิทัศน์สวนยางพารา และเส้นทางธรรมชาติ

การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ตามแนวนอนทางหลวงชนบท สข 2031

ภูมิทัศน์บริเวณด้านหน้าวัดท่าข้าม หมู่ที่ 3 บ้านท่าข้าม

ภูมิทัศน์ตามแนวนอนทางหลวงชนบท สข 2031

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

หมู่ที่ 4 บ้านปึก ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

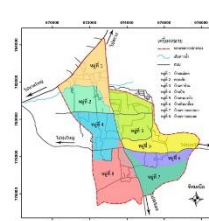
ภูมิทัศน์ฟาร์มเลี้ยงหมูขนาดใหญ่ ใจกลางพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านปึก

บริเวณศาลาชุมชนประมง ถนน เลียบทาง คัดไม้ ไปตามบรยากาศธรรมชาติ

ภูมิทัศน์ตามแนวนอนทางหลวงชนบท สข 2031

ภูมิทัศน์ตามแนวนอนทางหลวงชนบท สข 3005
สำนักสงฆ์ชีวิธรรม (เกาะปึก)

ภาพที่ 7 – 8 แสดงลักษณะทางภูมิทัศน์ชุมชนหมู่ที่ 1 – 8 ตำบลท่าข้าม

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

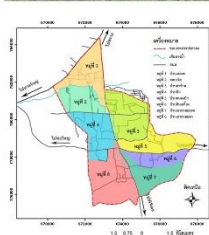
ตลาดท่าข้าม

ศูนย์รวมกิจกรรม หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว

สถาปัตยกรรมบ้าน บ้านหนองบัว

ภูมิทัศน์เส้นทาง ทางหลวงชนบท สข 3005

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

หมู่ที่ 6 บ้านหินเกลี้ยง ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

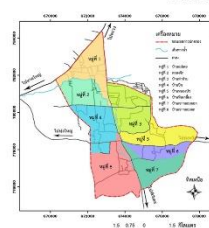
ภูมิทัศน์ที่ราบทุ่งนา หาดหินโด หมู่ที่ 6 บ้านหินเกลี้ยง

ลักษณะสภาพแวดล้อมจุดชมวิว บริเวณทุ่งนา และภูเขา

ทางหลวงชนบท สข 3005 บริเวณที่หมายศาลาสำคัญ วัดหินเกลี้ยง

บรรยากาศชุมชนบ้านหินเกลี้ยง

ป่า ควน

ภาพที่ 9 – 10 แสดงลักษณะทางภูมิทัศน์ชุมชนหมู่ที่ 1 – 8 ตำบลท่าข้าม

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

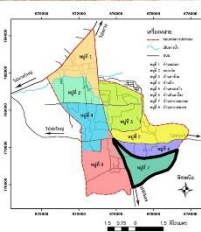
หมู่ที่ 7 บ้านเขาลอยออก ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ภูมิทัศน์ที่ราบเชิงเขา และไร่ปลูกมันสำปะหลัง

ลักษณะสภาพแวดล้อมจุดชมวิวกว้างโเห็นงาน บริเวณเขาหินหัก หมู่ที่ 7 บ้านเขาลอยออก

บ้านเรือนแบบพื้นถิ่น

ลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์

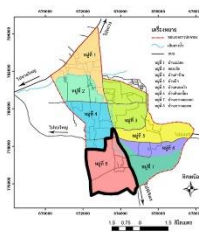
หมู่ที่ 8 บ้านเขาลอยออก ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ที่หมายศาลาสำคัญ บริเวณทางแยกหน้าวัดเขาลอย (ด) หมู่ที่ 8 บ้านเขาลอยตก

ศูนย์รวมกิจกรรม และการคมนาคม บริเวณตลาดนัดนาหลา

ภูมิทัศน์เส้นทาง ถนนปูนกั้น

ภาพที่ 11 – 12 แสดงลักษณะทางภูมิทัศน์ชุมชนหมู่ที่ 1 – 8 ตำบลท่าข้าม

1.2 แนวความคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงพื้นที่

- (1) แนวคิดการอนุรักษ์คุณค่าโดยการยกระดับมูลค่า
- (2) แนวคิดการส่งเสริมการพัฒนาที่เคารพในทรัพยากร

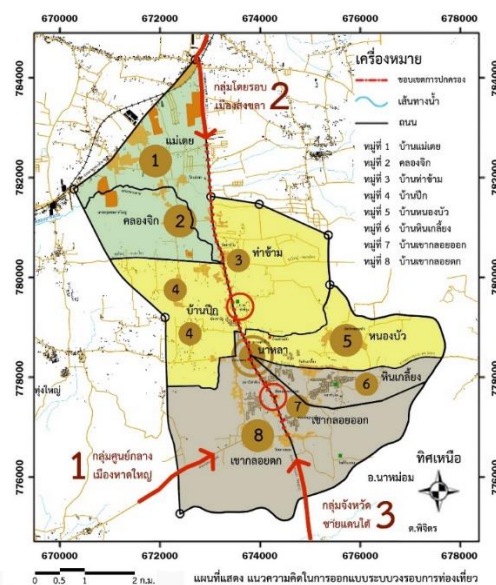
2. การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่น

2.1 ลักษณะเฉพาะทางอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่น จากผลการสำรวจศึกษาข้อมูล และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้สามารถจำแนกปัจจัยที่เกี่ยวข้อง อันประกอบด้วย

- (1) องค์ประกอบเด่นเฉพาะ (Significant Elements) องค์ประกอบที่เด่นชัดสามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนก่อให้เกิดการจดจำ
- (2) ย่านลักษณะเฉพาะ (Significant Cluster Areas) ที่มีสภาพแวดล้อมเฉพาะมีบรรยากาศที่มีความแตกต่างโดดเด่น
- (3) โครงข่ายเฉพาะ (Significant Networks) ที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเฉพาะ และย่านลักษณะเฉพาะ

2.2 แนวความคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่น

- (1) แนวคิดการอนุรักษ์คุณค่าโดยการยกระดับมูลค่าโดยมุ่งเน้นที่คุณภาพปลอดภัย
- (2) แนวคิดการส่งเสริมการพัฒนาที่เคารพในวัตถุดิบท้องถิ่น

ภาพที่ 13 แสดงแผนที่แนวคิดในการออกแบบระบบการท่องเที่ยวทางอาหาร ชุมชนท่าข้าม

2.3 แนวคิดในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางอาหาร

- (1) กำหนดพื้นที่สงวนรักษาคุณลักษณะทางด้านภูมิทัศน์ที่มีคุณค่า
- (2) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านอาหาร มุ่งเน้นการนำเสนอประสบการณ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การใช้วัตถุดิบท้องถิ่น กระบวนการผลิตและการดูแลวัตถุดิบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงความดั้งเดิมแท้จริง
- (3) นักท่องเที่ยวเข้าถึงความรู้ความเข้าใจด้านอาหาร และมุ่งเน้นอาหารท้องถิ่น (Local-Based Food) เพื่อช่วยผลักดันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงอาหารในท้องถิ่นให้พัฒนาอย่างยั่งยืน

2.4 แนวความคิดการพัฒนาพื้นที่ชุมชนท่าข้าม สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอาหาร ประกอบด้วย แนวทางในการพัฒนา 3 ระดับ คือ

(1) ระดับภาพรวมของพื้นที่และการเข้าถึงแหล่ง

ก. การเข้าถึงตามเส้นทางจากเมืองหาดใหญ่สู่ย่านอดีตท่าข้าม เสนอแนะให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมบริเวณสี่แยกนาหลา (จุดตัดระหว่างทางหลวงชนบท หมายเลข 3005 กับ 2031) โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมอาคารเก่าและตลาดนัดนาหลา ให้มีบรรยากาศเป็นย่านศูนย์กลางที่มีลักษณะเป็นชุมชนย้อนอดีตของท่าข้าม

ข. การเข้าถึงพื้นที่จากกลุ่มเมืองสงขลา บริเวณสามแยกกระหว่างถนนกาญจนาภิเษก ทางหลวงชนบท สข 2031 เสนอแนะให้มีการจัดทำป้ายบอกทางและสัญลักษณ์กระยางขาว เพื่อสื่อความหมายประตูสู่ท่าข้าม ทำหน้าที่เป็นจุดหมายตาเพื่อให้เกิดการรับรู้และจดจำ

ค. การเข้าถึงส่งเสริมให้เกิดการรับรู้เส้นทางเข้าถึงประตูสู่ท่าข้าม จากพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยการสร้างการรับรู้ผ่านแนวถนนทางหลวงชนบท 2031 ให้มีลักษณะเป็นเส้นทางที่มีบรรยากาศธรรมชาติ มีความเป็นชนบทท้องทุ่งนามีการค้าขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น อาหารท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์และนำเอาอาคารเก่าดั้งเดิมมาใช้งาน

(2) ระดับกลุ่มพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน

ก. พื้นที่ชุมชนวิถีใหม่และสายน้ำกลุ่มหมู่บ้านบริเวณตอนเหนือ (แม่เตย, คลองจิก) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเป็นย่านบริการสำหรับชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นศูนย์กลางทางการค้าวิถีใหม่ที่มุ่งเน้นด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีมีการส่งเสริมพื้นที่ตามแนวคลอง เพื่อใช้ในการออกกำลังกายและการพักผ่อน

ข. พื้นที่วิถีท่าข้าม และวัฒนธรรมข้าว กลุ่มหมู่บ้านบริเวณตอนกลางของตำบลท่าข้าม (ท่าข้าม, บ้านปึก, นาหลา และหนองบัว) กำหนดให้มีศูนย์กลางหลักอยู่ที่กลุ่มอาคารสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนศูนย์บริการข้อมูลและคำแนะนำด้านการท่องเที่ยวในตำบลท่าข้ามแบบครบวงจร

ค. พื้นที่ควนเกษตรและป่าเขา ประกอบด้วย กลุ่มหมู่บ้านทางตอนใต้ของตำบลท่าข้าม (เขากลอย, หินเกลี้ยง) ปรับปรุงพื้นที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง โดยเชื่อมต่อทางเดินเท้าเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มร้านค้าให้มีลักษณะเป็นย่านเสริมสร้างด้วยการจัดภูมิทัศน์ ในบรรยากาศความเป็นชนบทมีการจัดระเบียบการจราจร

(3) แนวคิดส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism)

ก. เส้นทางอาหาร (Food Tours or Routes) รวมถึงเครื่องดื่มต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด สัมผัสรสชาติอาหารจากวัตถุดิบในท้องถิ่น โดยชุมชนนำชมแหล่งอาหารตลาดนัดและกลุ่มผลิตอาหารท้องถิ่น

ข. ศูนย์เรียนรู้อาหาร (Food Learning Center) เล่าเรื่องทรัพยากรอาหารในท้องถิ่น กระบวนการผลิต ส่วนผสม เครื่องปรุง วิธีการทำอาหารประเภทต่าง ๆ ของท้องถิ่นและจัดกิจกรรมทำอาหารให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์จริง

ค. เทศกาลอาหาร (Food Festival or Event) จัดในช่วงเวลาสั้น ๆ แต่สร้างความประทับใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวมีเทศกาลอาหารประจำฤดูกาล การฉลองซึ่งข้าวมีการสาธิตเมนูหรือทำข้ามภายในงานตลอดจนจัดให้มีการแข่งขันด้านอาหาร

ง. ห้องเรียนอาหาร (Cooking Classes) สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจและอยากมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหารท่าข้ามของแต่ละพื้นที่ จัดให้มีกิจกรรมลักษณะเป็นการฝึกปฏิบัติระยะสั้นโดยใช้พื้นที่ในบรรยากาศจริงของชุมชน

สรุปและอภิปรายผล

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาท่าข้ามสู่เส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวทางอาหาร ควรให้ความสำคัญกับระบบนิเวศองค์รวมเพื่อให้เกิดการพึ่งพาในระดับท้องถิ่น การพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตควรคำนึงถึงความยั่งยืน อันประกอบด้วยปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง 4 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรรักษาอัตลักษณ์เฉพาะทางธรรมชาติของพื้นที่อันเป็นแหล่งทุนทรัพยากรทางอาหารของชุมชน

2. ปัจจัยด้านกายภาพชุมชนและการพัฒนา โครงการพัฒนาพื้นที่จะต้องควบคู่ไปกับการรักษาอัตลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน โดยการนำเอารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมมาใช้ในการพัฒนา

3. ปัจจัยด้านสังคมและวิถีชีวิตธำรงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยการจัดกิจกรรมประเพณีเพื่อให้เกิดการสืบสานสืบทอดสู่คนรุ่นถัดไป

4. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการลงทุนส่งเสริมให้เกิดการหมุนเวียนระบบเศรษฐกิจ โดยใช้ทรัพยากรอาหารในท้องถิ่นในอันเป็นฐานทุนที่มีอยู่ในพื้นที่

ในการพัฒนากระบวนการองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) เพื่อเติมเต็มประสบการณ์ท่องเที่ยวทางอาหารที่สมบูรณ์ผ่านการสืบสาน เรื่องราวของอาหารในแต่ละท้องถิ่นโดยคำนึงถึง

- (1) รากลึก วัตถุดิบ รูปแบบ วิธีการในแต่ละท้องถิ่น
- (2) ตัวตน อาหารที่มีความแตกต่างและโดดเด่น
- (3) ทำทาย ทดลองประสบการณ์อาหารที่แตกต่าง
- (4) ค้นพบ พักผ่อนไปกับอาหารไม่ได้กินเป็นประจำ
- (5) ความสุข การเติมเต็ม รสชาติและรสสัมผัส

ก่อให้เกิดทิศทางการพัฒนาที่มีลักษณะเป็นออกแบบภาพรวม (Holistic Design) ในรูปแบบภูมิทัศน์การท่องเที่ยวทางอาหาร (Gastronomy Tourism Landscape)

เอกสารอ้างอิง

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2557). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.
- เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา. (2561). การท่องเที่ยวเชิงอาหาร: ศักยภาพและความได้เปรียบของประเทศไทย. สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 24 (1), 103-116.
- มงคล ชนินทรสงขลา. (2562). สำรวจพื้นที่ตำบลท่าข้าม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสงขลา เบื้องต้น. สงขลา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2568). GASTRONOMY TOURISM ท่องเที่ยวเชิงอาหาร สัมผัสวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก <https://knowledgeportal.okmd.or.th/valuechain/66ffa4f3bcd34>
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม. (2549). ข้อมูลทั่วไป. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2562 จาก <http://www.thakham.go.th/content/information>
- โตมร สุขปรีชา. (2560). Food tourism 2.0. TAT Review Magazine, 3(1), 1-2.